

navili de port de setanta tonell --- acompanyat de xx hòmens, comprès lo patrò» (any incert, citat per Eberenz, p. 238); 1513 «*navili* de cc botes» (DAG.); i en un doc. de 1546 citat per Eberenz, p. 238, un mestre d'aixa, March Mas, promet a Mn. M. de Santcliment de fer a la platja de Malgrat «un *navili* de xxii gues de llarch en cuberta, e de xx palms de gua de uberta ---». En temps moderns *navili* fou usat per algun escriptor com a arcaisme literari (així per Verdaguer en la Dedicació de l'Atl.). El mot català amb el fr. antic *navilie* (variant *navirie*), m., ja en el Roland, en el sentit de 'flota', 'nau', fr. mj. *navire* f., i oc. ant. *navili*, *naveli* 'flota', 'vaixell',¹² suposen un ll. tardà *NAVILIVM (singular de *NAVILIA, i aquest tret d'una *NAVILIA amb canvi de sufix);¹³ *navilium i *navilia s'haurien creat com a formes variants de NAVIGIVM/NAVIGIA 'embarcació, vaixell', que va donar el castellà *navío* id.,¹⁴ port. *navio* id., i el fr. ant. *navoi* «flotte», «bateau», fr. ant. dial. *navey*, oc. ant. *navey* i *naveig* «vaisseau», «flotille» (PDPF), i que no fou desconegut en català, car *navei* 'embarcació rudimentària com un rai feta de fustes i bigues' (usual en alguns punts del dialecte occidental)¹⁵ n'és un vestigi. *Navilier*.

CPT.: *Nauxer*, amb variants *nautxer* i *notxer* (escrits algun cop amb *ch* en lloc de *tx*, prè de l'it. dial. *nocer* (it. *nocchier(o)*) 'patrò de vaixell', 'pilot', procedent del gr. *ναύκληρος* 'armador', 'patrò', compost amb *κλήρος* ' propietat'.¹⁶ Corrent durant els Ss. XIII-XV,¹⁷ amb els significats de 'pilot', 'nostramo' o 'patrò': «--- *naxer*, ço és senyor de leyn, si dirà ---» (CostTort., ed. Oliver, p. 98); «Axi com lo *nautxer* ordena la nau e dóna a cada loc de la nau les coses que hi són mester» (Lull, *Contempl.*, 40, 7); 1436 «No exint ne departint-se d'aquells --- sens licència expressa del patrò o del *notxer*» (Capmany, *Memorias* I, 425); 1472 JEsteve «*Naucher de nau*: *Nauclerius*. *Magister navis onerarie*. *Prefectus navis*». En el *Consolat* s'indica que les naus grans de guerra amb capacitat de cent mariners deuen tenir setze *naxers*, i hi ha referència a més a *naxer major*, que era a les ordres immediates de l'almirall, i als *naxers de popa* (caps. 304, 306 i 308). En el S. XVI ja devia ser oblidat o poc usat, car OPou en el capítol sobre els oficis de navegar del *ThPu.* (1575), sense esmentar *naxer*, dóna: «Lo patrò: *nauclerus*; *gubernator*» (p. 71). Avui *naxer* és poètic (un ex. de Costa i Llobera en *AlcM*, s. v. *naxer*).¹⁸

Derivats de *naxer*: *Naxerà* (o *nautx-* o *notx-*), ant. 'naxer' [dos exs. de la Cròn. de Marsili, 2.ª meitat del S. XIV, i un de 1440 en DAG.]. *Naxeria*, ant. 'ofici de naxer', 'contracte que fa el naxer amb l'armador', 'la porció que pertany al naxer dels guany de la nau' [1178 «omnes directos quos ego habeo in --- galcam --- in armamento et *notxeria* et *aribatge*» (BABL I, 140); «Item si algun *notxer* emprara algú que li arm la sua *notxeria*, si aquell la li arma e serà emprès entre ells que ell la li arma a mig següent e a mig plant [= a mitges de guany i de pèrdues], si lo vexell on armatà, guanya, lo guany dels diners que armatà deu ésser mesclat ab ço que pertanyerà al *notxer* de la

notxeria, e ésser partit mig per mig ---» (Consolat, cap. 334, ed. Moliné, p. 198b)].

Naxer 'perdre's, anar a fons, una nau' [1315, Finke, *Acta Arag.* III, 282; després en Belv. 1805, Lab. 1839, i en autors moderns], pres del ll. *naxer* id., compost amb *frangere* 'trencar'; cultisme literari; cf. NAFRAR. *Naxer* 'naxer' [1501, DAG.]. *Naxer*, cultisme pur (alguns exs. en autors moderns com JCarner, Verdaguer etc.).

Naxer (variant *naxer*), m. 'el fet de naxer', fig. 'pèrdua gran', descendent semi-popular del ll. *naxer* id. En el període antic és gairebé general *naxer* [1285 «Los quals IIII cases són --- *naxer*, ruina, foch, e corriment d'enemichs» (CostTort., ed. Oliver, p. 98; també a p. 377); *VidesR*: «el governà la Glesa de peril de *naxer*» (215v1, en V 659.5 «a periculo *naxer*», *naxer* B 141v1, P *naxer*); *Consolat*: «--- ans se deu e-s pot iutjar quasi per semblant de *naxer*» (cap. 284, p. 165b); 1382 «e en temps passat s'és observat que si algun *naxer* se feya dintre les mars d'yvica v milles, que aytal *naxer* era d'aquell senyor en la partida del qual se feya» (Macabich, *Feudalisme*, p. 72); 1456 «grans infortunis e *naxers*» (DAG.);¹⁹ *naxer* en 1472 JEsteve, després en *DT*. 1660, Lacav. 1696, Belv. 1805 etc.; *DFa*. registra totes dues formes considerant més acceptable *naxer*. En el llenguatge de les Balears és ben popular avui *naxer* 'desgràcia, danys': DAG. dóna de Mall. l'exemple «gran *naxer* hem tengut; bon *naxer* hi han fet», i cita a més un altre exemple d'un text mall. de 1881. En una comèdia de Pere d'A. Penya llegim: «Es porc --- jo no el don ni el donaré que no em paguin es *naxer* que ha fet dins es magatzem» (Coll. «Les Illes d'Or» I, 117). A Menorca *naxer* ha esdevingut *malfrag* amb la influència de *mal*, i allí apareix com a topònim: *Es Malfrag de sa Sola* (Fornells, JCoromines 1964), *Es Malfrag de Sorda* (Maó, la costa), evidentment tots dos antics llocs d'un *naxer*. Notem que en el significat de 'dany, perjudici' *naxer* fou antic: Macabich, *Feudal.*, p. 66, cita d'un doc. del S. XIV o XV: «No daret carnatge del --- vostre bestiar per negun tem[p]s, ne passatge ne erbatge ne querente. Negun *naxer* en negunes parts de les illes null temps no serà»;²⁰ i *AlcM* cita d'un doc. de 1420: «Anà a la vila d'Elig et al loch de Crivillén per algun *naxer* que lo lochtinent de governador de Oriola havia fet ---».

Naxer, compost del gr. *ναῦς* 'nau' i *νάκεσθαι* 'batre's'.

¹ Citem del *Passi en cobles* (v. 4) de B. Fenollar i P. Martínez. — ² Per a informació detallada sobre *nau* i la documentació en català, castellà i portuguès, veg. l'important estudi de R. Eberenz, *Schiffe an den Küsten der Pyrenäenhalbinsel. Eine kulturgeschichtliche Untersuchung zur Schiffstypologie und -terminologie in den iberoromanischen Sprachen bis 1600* (Bern 1975), pp. 223ss. — ³ Eberenz, p. 223. — ⁴ *Llengua* sovint es classifica com a una nau a part: «De venda de nau, de leyn, o de barca, o de galera o de qualque altre naveli que's vene ---»